Aki Kangasharju

20.10.2021

Lausunto eduskunnan työelämä- ja tasa-arvovaliokunnalle aiheesta HE 129/2021 vp Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi sairausvakuutuslain, työsopimuslain ja varhaiskasvatuslain muuttamisesta sekä niihin liittyviksi laeiksi

Valiokunta pyytää lausuntoa erityisesti työllisyyden näkökulmasta ehdotukseen sairausvakuutus-, työsopimus- ja varhaiskasvatuslain muuttamisesta. Lausun kunnioittavasti seuraavaa.

Käyttäytymisvaikutus ja julkinen talous

Hallitus pyrkii nostamaan työllisyyttä julkisen talouden kestävyyden parantamiseksi. Siksi käsillä olevan lakiehdotuksen työllisyysvaikutuksia pohdittaessa on otettava myös huomioon julkisen talouden näkökulma.

Hallituksen niin sanottu perhevapaauudistus ei kuitenkaan tähtää työllisyys- tai julkisen talouden vaan sukupuolten tasa-arvoa parantaviin vaikutuksiin. Työllisyyttä ei lakiehdotuksen tavoitteissa mainita lainkaan.

Julkisen talouden vaikutuksia kuitenkin syntyy. Hallitus itse arvioi niiden olevan vajaat 100 miljoonaa euroa vuodessa. Arvio perustuu lähinnä siihen, että vanhempainvapaan käyttöä siirtyy naisilta miehille. Esityksessä arvioidaan, että uudistuksen myötä naisten työllisyys paranee 2000 henkilöllä ja vastaavasti miesten heikkenee saman verran. Työllisyysvaikutus on siis nolla, mutta kustannuksia syntyy siitä, että ansiosidonnaisina julkiset vanhempainvapaarahamenot nousevat miesten korkeamman palkkatason vuoksi. Myös parin viikon korotettu vanhempainraha kauden alussa nostaa hieman kustannuksia.

Työllisyys- ja kustannusarviot ovat vain suuntaa antavia, sillä perheiden käyttäytymisvaikutuksia voi vain arvailla. Ehdotuksen laatijoilla on huoli siitä, että uudistus ei muuta käyttäytymistä riittävästi, joten rahan korotuksella kauden alussa pyritään lisäämään isien intoa vanhempainvapaalle.

Julkisen talouden kustannus nousee lopulta sitä korkeammaksi, mitä enemmän isät innostuvat uudistuksesta. Jos isät käyttäisivätkin vanhempainvapaan täysimääräisesti, kustannukset olisivat huomattavasti arvioitua korkeammat. Vastaavasti tämä lisäisi sukupuolten välistä tasa-arvoa sekä perheensisäisessä työnjaossa että työmarkkinoilla isien ollessa enemmän pois töistä ja äitien ollessa enemmän töissä.

Työllisyys

Naisten työmarkkinavaikutus saavutettaisiin miesten työhön osallistumista vähentämällä. Isien käyttäessä tuen täysimääräisesti äitien vanhempainvapaakausi lyhenisi nykyisestä maksimissaan vain 3 kuukautta, mutta isien nousisi maksimissaan 5 kuukautta (olettaen että isät eivät nyt käytä lainkaan – todellisuudessa isät käyttävät 2

%). Onko järkeä hakea tasa-arvoa tätä kautta ja lisätä naisten työllisyyttä miesten kustannuksella – eikö olisi parempi hakea sitä pelkästään äitien työllisyyttä tukemalla tilanteessa, jossa Suomea uhkaa työvoimapula?

Ehkä todennäköisempi kehityskulku on se, että juuri mikään ei muutu. Joustot mahdollistavat sen, että uudistuksen jälkeenkin naiset voivat käyttää entisen määrän vanhempainvapaapäiviä, kun isät antavat maksimissaan 63 päivää omasta kiintiöstään. Tällöin kuitenkin isien vanhempainvapaapäivien määrä voi jopa laskea nykyisestä, koska erillinen isyysvapaa poistetaan eikä lopun kiintiön käyttö ole pakollista. Tässä tapauksessa myös tasa-arvonäkökulma hämärtyy, koska isien kotona olo voi jopa vähentyä.

Ehdotuksessa olisi pitänyt enemmän pohtia sitä, miten oletettu miesten lisääntynyt vanhempainvapaiden käyttö vaikuttaa käytännössä äitien työhön paluuseen. Jos isä pitää vapaansa ripotellen, voiko äiti todella palata varsinaisen äityisloman jälkeen ripotellen töihin varsinkin, kun osa-aikatyön käyttö on Suomessa verrattain vähäistä. Jos vähäinen ja ripotellen toteutetuksi aiottu töihin paluu ei onnistukaan, oletettu naisten työllisyyden nousu 2000 henkilöllä voi olla yliarvioitu.

Paluu raskautta edeltävään työhön onnistuu varmasti helpommin kuin kokonaan uuteen työhön. Tilastokeskuksen työvoimatutkimuksen mukaan vuonna 2018 20-59-vuotiaista äideistä, joiden nuorin lapsi on alle 1-vuotias, 45 prosenttia on perhevapaalla työstä ja jopa 40 prosenttia hoiti lastaan ilman työsuhdetta.

Vaikka paluu vanhaan työhön onnistuisikin, ripottelu lisää toistuvia poissaoloja töistä. Uudistus lisäisi määräaikaisia ja erityisesti lyhytaikaisia määräaikaisia työsuhteita erityisesti naisvaltaisilla aloilla, joissa käytetään paljon perhevapaita. Tämä voi lisätä työnantajien kustannuksia lakiuudistuksesta ehdotuksessa arvioidusta.

Ehdotuksen oletuksena myös on, että kotihoidon- ja yksityisen hoidon tuen käyttö ei muutu. Koska naiset käyttävät kotihoidontuesta 93 %, eikö tällöin epäsuorana oletuksena ole myös se, että naiset käväisevät töissä miesten pitäessä vanhempainvapaata, ja palaavat sitten kotihoidontuelle, kun isän vanhempainvapaat on käytetty?

Tehokkaampi tasa-arvon ja työllisyyden parannuskeino

On ilmeinen vaara, että uudistus ei paranna tasa-arvoa tai jos parantaa, se toteutuu isien kustannuksella. Selvästi tehokkaampi tapa parantaa tasa-arvoa olisi uudistaa kotihoidontuki, joka on vanhempainvapaata merkittävästi pidempi, lähes yhtä vahvasti keskittynyt naisille kuin vanhempainvapaakin ja pidetään sitten kun lapsen päiväkotivalmius on jo ehtinyt kehittyä riittävästi.

Kotihoidontukea maksetaan vanhempainvapaakauden jälkeen lapsen täytettyä 3 vuotta. TEM:n asettaman niin sanotun Työllisyyden tutkijaryhmän tämänvuotisen raportin mukaan kotihoidontuen lakkauttaminen nostaisi pienten lasten äitien työssäkäyntiä noin 10 prosenttiyksiköllä lapsen täytettyä vuoden. Suomessa syntyy vuosittain noin 45 000 lasta, näin 1- ja 2-vuotiaiden lasten äideistä työllistyisi työllisyystyöryhmän mukaan noin 9 000 henkilöä.

Kotiin jäävän vanhemman poissaolo työelämästä lyhenisi, mikä parantaisi eläkekertymää sekä osaamista ja henkistä pääomaa suhteessa töissä oleviin. Uudistus parantaisi siis sekä työllisyyttä että tasa-arvoa ja nostaisi naisten 80 senttiä kohti miesten euroa. Myös lapset hyötyisivät, koska he pääsisivät nykyistä aiemmin varhaiskasvatuksen piiriin, mikä tukee heidän tiedollista ja sosio-emotionaalisia kehitystään.

Kaikki äidit eivät kuitenkaan työllistyisi kotihoidontuen lopettamisen jälkeen. Siksi tarvittaisiin kompensoivia toimia lapsiköyhyyden lisääntymisen estämiseksi.